

Diaspora Turizmi

Gülden Kurt Demircan¹

Şeyhmus Demircan²

Özet

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren gerçekleşen yer değiştirme hareketi zaman zaman mecburi göçler ile zaman zaman da farklı bölgelerde yaşama isteği ile süregelmiştir. Bireyler sürgün edilme gibi zorunlu sebeplerden veya ekonomik, politik ve kültürel gerekçeler ile gönüllü olarak gerçekleştirdikleri göçler neticesinde gidilen yerde kendi diasporalarını oluşturma eğiliminde olmaktadır. Küreselleşme denilen olgunun beraberinde getirdiği sınırların ortadan kalkması, iletişim ve ulaşım imkanlarının artması gibi kolaylıklar neticesinde çeşitli gerekçelerle yaşadıkları yerden göç eden bireylerin anavatanlarını tekrar ziyaret etmesi amacıyla gerçekleştirdiği hareketlilik günden güne artış göstermektedir. Bu kapsamda gerçekleştirilen hareketlilik ve turistik faaliyetler diaspora turizmi olarak tanımlanmaktadır. “Köken turizmi” veya “anavatan turizmi” gibi terimlerle de anılan diaspora turizminin, ulusal ve uluslararası alanda üzerinde daha çok durulması gereken bir turizm çeşidi olduğu görülmektedir. Bu bölümde, sürekli olarak ikamet edilen yerden başka bir yere göç eden ve gittikleri yerde “diaspora” olarak anılan topluluklara ve diaspora topluluklarının turizmdeki yeri ve önemine değinilmiştir. Ayrıca Türkiye ve dünya çapında diaspora turizmi uygulamalarının bir kısmına yer verilmiştir.

Diaspora Kavramı

Kopuntu, dağılma, farklı noktalara saçılma gibi anlamlar içeren diaspora kavramının kökeni Yunanca “diasperien” terimine dayanmakta olup (Unur vd., 2015: 350) “dağılmış ve bir yere saçılmış tohumlar” anlamına gelmektedir (Subaşı ve Çelik, 2020: 401). Diaspora, Türk Dil Kurumu

1 Öğr. Gör. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Muğla Meslek Yüksekokulu, guldenkurt@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6275-5204

2 Öğr. Gör. Dr. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Muğla Meslek Yüksekokulu, seyhmusdemircan@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2475-0207,

(2023) tarafından “herhangi bir ulusun veya inanç mensuplarının ana yurtları dışında azınlık olarak yaşadıkları yer” ve “herhangi bir ulusun yurdundan ayrılmış kolu, kopuntu” olarak tanımlanmaktadır.

Ekonomik, siyasi ve kültürel sebeplerle anavatanlarından ayrılan/ayrılmak zorunda kalan farklı kültür, köken, din veya kimlik gibi bağlarla bir araya gelen ve yurtlarından bağımsız yerlerde azınlık olarak yaşayan topluluklar için kullanılan metaforik bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Diaspora, önceleri yurtlarından göç etmek zorunda kalan etnik gruplar için kullanılırken olumsuz bir anlam çağrıştırmaktaydı. Özellikle İsrail topraklarından göç etmek zorunda bırakılan Yahudiler için sıklıkla kullanılan ve daha sonradan sürgün edilen diğer azınlık gruplar için de kullanımı yaygınlaşmış bir terim olduğu görülmektedir (Çıky, 2022). Ancak günümüzde küreselleşme ve kapitalizmin yarattığı ulusötesi dünyada bireyler farklı gerekçelerle yurtları dışındaki yerlere göç etme isteğinde olabildiği için bu kavramın anlamı zamanla sınırlı kalmıştır. Sadece talihsiz sebeplerden göçe mecbur bırakılmış topluluklar için kullanıldığında sığ bir anlam içerdiği düşünülen diaspora, artık gönüllü olarak başka topraklarda bulunan ve anavatanlarını tekrar görme isteğinde olan azınlıkları ifade ederken de yararlanılan bir terim haline gelmiştir. Böylelikle 1980’li yıllar itibarı ile göç ve diaspora disiplini uluslararası alanda birbirinden ayrılmıştır (Ulusoy, 2015: 208). Bu sebeple de klasik diaspora ve çağdaş diaspora olmak üzere iki ayrı tanım ortaya çıkmıştır. Klasik diaspora yaklaşımı başka topraklara göç ederken travmatik olaylar ve olumsuz deneyimler yaşayan toplulukları (Yahudi, Ermeni, Çin diasporaları gibi) ifade ederken (Helmreich, 1992); çağdaş diaspora yaklaşımı herhangi bir sebepten dolayı anavatanlarından göç eden milletleri tanımlamaktadır (Ulusoy, 2015). Diaspora hareketliliği ile ilgili verilere bakıldığında, gerek savaş, sağlık, ekonomik gibi zorunlu sebeplerden gerekse bireysel sebeplerden kaynaklı olarak dünya üzerindeki uluslararası göçmen sayısı 2020 yılında 281 milyon, göçmen işçi sayısı ise 164 milyon olarak kayıtlara geçmiştir. Göçmenler ve diasporalar tarafından 2019 yılında aktarılan küresel havaleler ise 717 milyar dolara ulaşmıştır (Uluslararası Göç Örgütü [IOM], 2021). Kişi sayısı ve maddi katkılar göz önünde bulundurulduğunda diasporaların turistik faaliyetler kapsamında potansiyelinin yüksek olduğunu söylemek mümkün olacaktır.

Cohen (1997’den akt. Ulusoy, 2019: 221) diasporaları göç etme sebebine göre tipolojilere ayırmıştır. Yapılan bu tipolojiye göre diasporalar;

- *Trajedi/Zorunluluk Diasporası*
- *İşçi/Emek Diasporası*

- *Ticaret/İş Diasporaları*
- *Emperyal/Kolonyal Diasporalar*
- *Kültürel/Post Modern Diasporalar* olmak üzere beş ayrı gruba ayrılmaktadır.

Başka bir toplum tarafından etnik sürgüne veya soykırıma maruz bırakılan Filistinliler, Ermeniler veya Yahudiler gibi topluluklar *trajedi/zorunluluk diasporası* olarak ifade edilmektedir. *Emek* veya *işçi diasporası* olarak nitelendirilen topluluklar, gidilen ülkenin toplumsal yapısına uyum sağlamak durumunda olan ve ihtiyaç duyulan işgücünü sağlayan diasporalardır. Türkler, Hintler, Çinliler ve İtalyanlar bu gruba örnek olarak verilebilir. *Ticaret/iş diasporası* ise belirli fırsatlar ile ticari amaçlar için mesken ülkeye çekilen girişimcileri, tüccarları veya profesyonelleri betimlemek için kullanılmaktadır. İş diasporası için örnek topluluklar olarak Lübnanlılar, Venedikliler veya Japonlar sayılabilir. *Emperyal* veya *kolonyal* olarak anılan diasporalar, Antik Yunan ve Roma'daki gibi anayurtları olan bölgeden ayrılanları (Britanyalılar, Ruslar, Hollandalılar vb.) tanımlamak için kullanılmıştır. Son olarak *post modern diasporalar* ise Karayipliler, Kbahılar veya Hintler gibi gç akımlarının sürekli yenilendiği ve küreselleşmenin de etkisiyle kültürel etkileşimin devam ettiği topluluklar için kullanılmıştır.

Diaspora sınıflandırmasında kabul gören bir diğer tipoloji de Butler (2001) tarafından yapılmış ve dört başlık altına indirgenmiştir. Bunlar (Ulusoy, 2019: 223);

- Kapsamı köleliğe dayanan *esaret diasporası*,
- Yurdundan sömürgecilik ve savaş gibi nedenlerle sürdürülen bireyleri ifade eden *sürgün diasporası*,
- Bireysel gerçekleşen ve vatandan kesin bir kopuşunu anlatan *gç diasporası* ve
- Köken ülkenin maddi kontrol sağlayabilmek ve kendi kültürünü dayatabilmek adına kendi vatandaşlarını başka bölgelere göndermesi olarak tanımlanan *fetih diasporasıdır*.

Diaspora Olgularının Turizme Yansımaları

Tarihin ilk zamanlarından bu yana insanlığın sürekli hareket halinde olduğu bilinmektedir. Bu hareketlilik ve yer değiştirme olgusu turizm teriminin kökeninin dayandığı 'tour' kavramı ile nitelendirilmiştir. Gerek sürgünler gerekse gönüllü gçler neticesinde vatanları dışında bir yerde yaşayan bireyler ayrıldıkları topraklara ve geride bıraktıklarına zlem duyması sebebiyle yer

değiştirme olgusunu devam ettirmektedir. Turizm kavramının temelinin de ikamet edilen yerden çeşitli sebeplerle ayrılarak turistik faaliyetlere katılım sonrasında tekrar eve dönmeye dayanması sebebiyle gerçekleştirilen bu hareketlilikler farklı bir turizm çeşidini ortaya çıkarmıştır.

Mecburi sürgünler ve işgücü arayışı ile başlayan diaspora olgusu günümüzde önemli bir niş turizm alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Anavatan turizmi ile köken turizminin aynı anlamı taşıdığını belirten Iorio ve Corsale (2013)'e göre kendi kimliklerini yeniden keşfetme arzusunda olan diasporalar, daha önce buldukları yeri özleme ve merak etme gibi duygular yaşayarak kendilerinin ve köklerinin geçmişte yaşadıkları yerleri görme isteğinde olmaktadır. Çeşitli sebeplerle anavatanlarını terk eden bireylerin memleketlerine dair sadakat beslemeleri ve tekrar ziyaret etme eğiliminde olmaları neticesinde diaspora turizmi dünya üzerinde payı giderek büyüyen bir pazar haline gelmiştir. Gerçekleştirilen ziyaretler göç eden bireyler için ayrıldıkları topraklarla olan duygusal bağlarını güçlü tutmanın bir yolu olarak görülmektedir.

Diaspora turistleri olarak ifade edilen bireylerin ziyaretlerinin altında yatan temel motivasyon unsurlarının farklı kuşaklara göre değişiklik gösterdiği göze çarpmaktadır. Ev sahibi ülkeye göç ederek yabancı dil, farklı bir kültüre uyum sağlayabilme gibi zorlukları çeken “birinci kuşak göçmenleri” (Maruyama ve Stronza, 2010) asıl güdüleyen faktörlerin daha önce yaşanan hayata duyulan özlem, nostaljik anları tekrar yaşama isteği, geçmişe olan bağlılık, aile, arkadaş ve akraba ziyareti ile dini ve kültürel geleneklerin ikinci kuşağa aktarılabilmesi olduğu görülmektedir. Birinci kuşağın sonrasında gelen aile fertleri “ikinci kuşak göçmenler” olarak nitelendirilir ve bu kuşağın terk edilen vatanla duygusal bağ kurabilme sebebi birinci kuşak tarafından anlatılan geçmiş yaşantılar ve anılardır. Bu sebeple ikinci kuşak göçmenlerin seyahat motivasyonlarını ise bahsedilen ülkeyi görme merakı, bağlı bulunulan kökeni araştırma, kültürel ilişki kurma, etnik kültürleri deneyimleme, keşfetme gibi unsurlar oluşturmaktadır (Maruyama ve Stronza, 2010; Iorio ve Corsale, 2013; Io, 2017; Arık Yüksel ve Harman, 2019; Subaşı ve Çelik, 2020; Çıktı, 2022).

Bireylerin değişen turizm tercihleri ve sürdürülebilir turizm kapsamında yeni alternatifler yaratma isteği sonucunda pek çok turizm türü ile karşı karşıya kalınmıştır. Daha çok kültürel motivasyona dayalı olarak gerçekleşen, özlem, merak ve köken hakkında bilgi edinme gibi güdülerle ortaya çıkan hareketlilikler diaspora turizmini gündeme getirmiştir.

Diaspora Turizmi

“Anavatan turizmi”, “köken turizmi”, “eve özlem turizmi” ve “göç turizmi” gibi isimlerle anılan diaspora turizmi ile ilgili literatürde pek çok tanım yer almaktadır. Çeşitli gerekçelerle yaşadıkları yerden göç eden bireylerin anavatanlarını tekrar ziyaret etmesi amacıyla gerçekleştirdiği faaliyetler diaspora turizmi olarak tanımlanmaktadır (Huang vd., 2016). Diaspora turizmini kök/köken turizmi (roots tourism) olarak nitelendiren Maruyuma ve Stronza (2010) ise bu turizm türünü; göçmen bireylerin çalışma veya yaşamını sürdürme amacı gütmeyen boş zamanlarında atalarını, aile ve akrabalarını ziyaret etmek ve onların kültürlerini öğrenmek üzere gerçekleştirdikleri bir turizm hareketliliği olarak tanımlamıştır. Tören (2021) ise, “günümüzde Türkiye’den Japonya’ya, Rusya’dan Güney Afrika’ya, Meksika’dan Galler’e kadar uzanan çok geniş bir coğrafyada, göçün olduğu her yerde turizm hareketliliğinin artmasına katkı sağlayan kültüre dayalı bir turizm türü” olarak ifade etmiştir.

Diaspora turizminin, akraba ve arkadaş ziyareti turizmi (Visiting friends and relatives), kültürel miras turizmi, etnik turizm, inanç turizmi gibi türler ile karıştırıldığı görülmektedir. Bahsi geçen turizm türlerinin genellikle belirli bir amaçla gerçekleştirildiğini ve sadece kendi atalarına ait olandan ziyade farklı toplumlara ait kültürlerin, inançların veya diğer kültürel mirasların da ziyaretini barındırdığını söylemek mümkündür. Ancak diaspora turizminde esas olan, ait olunan ve belirli sebeplerden dolayı ayrı kalınan ana yurdun ziyaret edilmesidir. Diaspora turizmi, akraba ve arkadaş ziyaret etme, geçmişten kalan anıları hatırlama, ikinci kuşak olarak ata topraklarını görme, bazen de bağlı bulunulan etnik grubun kültürüne dair izleri merak etme gibi pek çok sebep ile gerçekleştiği için farklı bir alan oluşturduğu; ancak bu turizm türleri ile de ilişkili olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Tören (2012) de bunu destekleyecek şekilde gerçekleştirilen hareketliliğin hangi turizm türüne ait olduğunu bazı örnekler ile açıklayarak netleştirilmesini sağlamıştır. Bunlardan birini örnek olarak vermek gerekirse; Hindistan’ı ziyaret eden bir vatandaş burada yer alan Tac Mahal’i görmek ve ziyaret etmek için geldiğinde kültürel miras kapsamında değerlendirilebilirken, Hindistan’ı ekonomik veya siyasi herhangi bir sebepten terk etmek durumunda kalarak başka bir ülkede yaşayan ve ait olduğu kültürü tanıma isteğiyle ziyaret eden bireyin hareketliliği diaspora turizmi olarak nitelendirilebilmektedir.

Dünya üzerinde farklı noktalarda yaşamlarını sürdüren diasporalar, turizm için önemli bir kolu oluşturmaktadır. Bu durum ise destinasyonların pazarlanması ve tekrar hatırlanması üzerinde etkili olabilecek bir potansiyeli işaret etmektedir. Her yer değiştirme olgusu diaspora olarak

nitelendirilemeyeceği (Butler, 2001) gibi her diaspora hareketliliği de turistik faaliyet olarak değerlendirilememektedir. Diaspora hareketliliğinin diaspora turizmi olarak nitelendirilebilmesi için bireylerin seyahat etme gerekçelerinin “miras (atalarını tanıma), mülk yatırımı” ve “akraba ziyaretleri” olmak üzere en az birinin olması gerektiği belirtilmiştir (ECTAA, 2015’ten akt. Tanrısever, 2016: 60).

Dünyada ve Türkiye’de Diaspora Turizmi Uygulamaları

Son yıllarda farklı motivasyonlar ile bireyler farklı turizm türlerine yönelmeye başlamışlardır. Bunlardan biri olan diaspora turizmi kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlerin dünyada ve Türkiye’de pek çok örneğini görmek mümkündür. Ayrıca anavatan olarak nitelendirilen ülkelerin gerçekleştirdiği etkinlikler, tanıtımlar, özel turlar düzenlemesi katılım oranını arttırdıkça ekonomik kazanç sağladığı gibi diasporaların kültürel kimliklerine bağlı kalmalarına da yardımcı olmaktadır.

Diaspora denildiğinde akla ilk gelen Yahudi diasporası bu durumun güçlü örneklerinden biridir. İsrail’den göç eden Yahudi gençlerinin bağlılıklarını ve kültürlerine olan aidiyetlerini devam ettirebilmek adına İsrail Hükümeti ve topluluklar tarafından içinde müze ziyareti, seminer, yürüyüş vb. etkinlikleri barındıran ücretsiz gezi ve eğitim turları düzenlenmektedir (Kanca, 2019: 126; Kelner, 2012’den akt. Subaşı ve Çelik, 2020: 410).

Önemli büyüklükte olan bir diğer topluluk Hint diasporası olarak görülmektedir. Dünyanın farklı noktalarına özellikle işgücü için giden Hintlileri tekrar anavatanına bağlamak için kendi kültürlerini yansıtan Bollywood filmlerinden yararlanılmaktadır (Tören, 2012: 558). Böylelikle filmler sayesinde Hintlilerin anavatanlarına seyahat etme güdüsü ortaya çıkmakta ve bölge ekonomisine de katkı sağlamaktadır (Çıktı, 2022: 28).

Çoğunluğu Amerika Birleşik Devletleri’ne göç eden Afrika diasporası ise başka bir örneği oluşturmaktadır. Diaspora turizmi kapsamında yapılan uygulama ile Gana Devlet Başkanı Nan Akufo-Addo 2019 yılında “Year of Return (Geri/Eve Dönüş Yılı)” ilan ederek Afro-Amerikan diaspora turistlerini harekete geçirmeyi amaçlamıştır (Egbejule, 2019). Raporda önceki yıla oranla %42’lik bir artış yaşanarak 45.000 kişinin ata topraklarını ve kökenlerini aradığı belirtilmiştir.

Cohen (2004)’in de belirttiği gibi köken turizmi olarak ifade edilen diaspora turizminin tanıtımı yapılırken bireylerin atalarının yaşadıkları topraklara ait nostaljik duygular yaşama isteklerine ve aidiyet arayışlarına cevap verebilecek şekilde pazarlanmaktadır. Buna örnek olarak Galler diasporasını vermek mümkündür. Galler Turist Kurulu diasporalarını yurtlarını ziyaret etmeleri

için video ve mektup göndermiştir. Mektubun içeriğinde “özel biri sizi Galler’deki evinize hoş geldin demek için bekliyor... Size ne kaçırdığımızı ve eve gelip ziyarette bulunma zamanınızın geldiğini hatırlatmak için” şeklinde bir ifadeye yer verilmiştir (Morgan ve Pritchard 2004’ten akt. Maruyama ve Stronza, 2010: 24). Böylelikle Galler diasporasını ata topraklarına çekmek üzere motive ederek diaspora turizm potansiyelini arttırmışlardır.

1940 yılından itibaren diaspora topluluğu olarak kabul edilen (Dufoix, 2011) Çin incelendiğinde ise dünya üzerinde büyük bir potansiyele sahip olduğu ve ABD başta olmak üzere Asya Pasifik ülkelerinden pek çok yere saçılmış bir topluluk olduğu görülmektedir. Çinlilerin özellikle ABD’ye olan göçünün temel sebepleri arasında kalabalık nüfusundan dolayı kıtlık, zayıf yönetim ve huzursuzluk gibi faktörler yer almaktadır. Çinliler en çok arkadaş ve akrabalarını görmek amacıyla vatanlarını ziyaret eden (VFR) ve kültürlerine ait unsurları devam ettirme eğiliminde olan bir millettir. Bu sebeple gerçekleştirdikleri seyahatler Çin’in turizm potansiyelini özellikle diaspora turizmi kapsamında yüksekte tutmaktadır (Tören, 2014: 36). Çin Hükümeti diasporalarının teknolojik, ekonomik ve eğitim gibi alanlarda katkısı olacağı bilincinde olduğu için Çin diasporasına önem vermektedir (Topcu, 2021: 744). Bu anlamda hükümet aracılığıyla anavatan ile olan bağların kopması engellenmekte ve aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının da etkisi olduğu bilinmektedir. Çin Diasporalarıyla Çin Federasyonu, Çin Diasporası Değişim Derneği, Denizaşırı Çin Federasyonu gibi topluluklar Çin diasporasını desteklemek üzere varlıklarını sürdürmektedir. Çin diasporasında görüldüğü üzere göç eden bir topluluğun anavatanı ile bağıni devam ettirebilmesi için hem hükümetin hem gönüllü kuruluşların hem de ev sahibi ülkenin organize olarak gerçekleştireceği bir sürece ihtiyaç duyulmaktadır.

İskoçya’da ise başka ülkelerde yaşamlarını sürdüren halkına kültürlerini hatırlatmak, bağlılığı arttırmak ve ekonomik kazanç elde etmek adına özel ve kamusal kurumların iş birliği ile özellikle 2009 yılından bu yana temalı yıllar düzenlenmektedir. Temalı yıllar kapsamında yapılan etkinliklerin başlangıcı ‘Eve Dönüş İskoçya 2009 (Homecoming Scotland 2009)’ ile olmuş ve yakın döneme kadar 12 temalı yıl düzenleyerek davetleri ve turistik etkinlikleri sürdürmüşlerdir. Aidiyet ve bağlılığın yanı sıra İskoçya’ya ekonomik fayda sağladığı ve medyada olumlu etki bıraktığı görülmüştür (Visit Scotland, 2022).

Türk kökenli diasporalara bakıldığında büyük çoğunluğunun Almanya, Hollanda ve Fransa gibi Avrupa ülkelerinde ikamet ettiği görülmektedir. Özellikle 1960’lı yıllardaki işgücü göçü ile Türkiye’den birçok yurttaş

ekonomik sebeplerle ayrılmış ve yaşamını Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkelerinde sürdürmeye devam etmiştir. Yurtdışına göç eden Türk vatandaş sayısı 6,5 milyonu aşkın durumda olup yaklaşık 5,5 milyonu Batı Avrupa ülkelerinde bulunmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023). Bu sebeple özellikle Almanya’da büyük bir Türk diasporası hakim olduğu görülmektedir. Türk diasporası, milliyetçi duygular, aile ziyaretleri, anavatandan ve kültürden uzaklaşmama gibi motivasyon unsurları ile her yıl Türkiye’ye ziyarette bulunmaktadır. Turizm verileri incelendiğinde 2022 yılı Ocak-Aralık döneminde ülkemize en çok ziyaretçi gönderen ülke 5.679.194 kişi ile %12,74 paya sahip olan Almanya olmuştur. Gelen turistlerin belirli oranda Türk kökenli olduğunu ve diaspora turizmi için önemli bir potansiyel oluşturduğunu söylemek mümkündür. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023)’nin verilerine göre yurtdışında yaşayan ve Türkiye’yi ziyarete gelen Türk vatandaşların sayısı 2020 yılında 3.236.988 iken 2021 yılında 5.326.695’e yükselmiştir. 2022 yılının toplamına bakıldığında ise %28,09 oranında artış göstererek 6.823.118 kişiye ulaştığı görülmektedir. Bu oranlara bakılarak anavatan ile bağıni koparmak istemeyen diasporaların varlığından ve yüksek bir potansiyelin varlığından söz etmek mümkün olacaktır.

Genel olarak bahsi geçen diaspora turist hareketliliğine bakıldığında Türkiye öncelikli olmak üzere dünya çapında daha çok üzerinde durulması gereken bir turizm çeşidi olduğu görülmüştür. Özellikle 3S (deniz-kum-güneş) egemenliğinden kurtulmak isteyen ve turizm potansiyelini farklı kanallara yaymak isteyen ülkeler için kültüre dayalı alternatif bir turizm türü olduğu söylenebilmektedir. Ülkelere sağlayacağı ekonomik girdiler de göz önünde bulundurulduğunda turizm gelirlerini ve yatırımlarını da arttıracığını söylemek yanlış olmayacaktır. Diaspora turizmini canlandırmak isteyen ülkelerde ilgili kurum, kuruluş ve özel sektör temsilcileri iş birliği ile tanıtım ve geri dönüş etkinlikleri artırıldığında bu potansiyelin daha fazla olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Arık Yüksel, T. & Harman, S. (2019). Köken Turizmi: Mardin Süryanileri zerine Bir Araştırma. 3. Uluslararası Turizmin Geleceği Kongresi: İnovasyon, Girişimcilik ve Sürdürebilirlik Kongresi (Futourism 2019) Bildiri Kitabı, 65-74.
- Bağçı, E., & Deliormanlı, A. (2020). Gç turizmi (diaspora), son şans turizmi (last change), oyuncak turist (toy tourist) kavramlarının Türkiye'deki turizm akademisyenleri ve işletmecileri açısından bilinirliğine dair bir araştırma. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(102), 309-322.
- Butler, K. D. (2001). Defining diaspora, refining a discourse. Diaspora: a journal of transnational studies, 10(2), 189-219.
- ıkı, K. D. (2022). Diaspora Turizmini Kuşaklar Boyutuyla Ele Alan alışmalar zerine Bir İnceleme. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi, 25(1), 19-39.
- Egbejule, E. (2019). Diaspora tourists heed the call of Ghana's 'Year of Return', The Africa Report. <https://www.theafricareport.com/17265/diaspora-tourists-heed-the-call-of-ghanas-year-of-return/>, E.T.: 24.07.2023.
- Helmreich, S. (1992). Kinship, nation and Paul Gilroy's concept of diaspora. Diaspora: A Journal of Transnational Studies, 2(2), 243-249.
- Huang, W. J., Ramshaw, G. P., & Norman W. C. (2016). Homecoming or tourism? Diaspora tourism experience of second-generation immigrants. Tourism Geographies, 18(1), 59-79.
- Io, M.U. (2017). Exploring the motivation of Chinese immigrants for homeland, Current Issues in Tourism, 20 (5), 521-535.
- Kanca, B. (2019). Diaspora Turizmi (Edt.: Kanca, B. & Ertaş, .), Turizmin Geleceği: Yeni Arayışlar. (ss. 117-144). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kaygalak, S., Dilek, S. E., & Gnl, E. (2015). Diaspora Turizmi: Balkanlara Seyahat Edenler zerinde Sosyolojik Bir Araştırma/Diaspora Tourism: A Sociological Investigation of Those Groups Travelling to Balkans. Ege Akademik Bakis, 15(3), 435.
- Maruyama, N. & Stronza, A. (2010). Roots tourism of chinese Americans. Ethnology: An International Journal of Cultural and Social Anthropology, 49(1), 23-44.
- Subaşı, A. & elik, S. (2020). Diaspora Turizmi. (Edt.: şahin, S. & Meriç, S.), Gelecek Turizm Trendleri (ss. 400-425). anakkale: Paradigma Akademi.
- Tanrısever, C. (2016). Diaspora turizmi: Türkiye-Azerbaycan rneği. Turar Turizm ve Araştırma Dergisi, 5(2), 56-64.
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2023). https://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler_.tr.mfa, E.T.: 19.07.2023.

- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). <https://yigm.ktb.gov.tr/Eklen-ti/110726,aralik-2022-sinir-bultenixls.xls?0>, E.T.: 19.07.2023.
- Topcu, N. (2021). ABD'deki Çin Diasporasının Oluşumuna Giden Yol. *Asia Minor Studies*, (1), 743-749.
- Tören, E. (2012). Ata Toprağı Ziyaretlerinin Turizm Kapsamında Değerlendirilmesi. (
- Edt.: Kozak, N. & Yeşiltaş, M.), VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Bildiri Kitabı (ss. 550-566). Antalya: Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi.
- Tören, E. (2021). Travel Motivations of Diaspora Tourists. N. Vatansever Toy-lan (Ed.), "in" Contemporary Issues in Tourism and Hospitality a Systematic Approach (pp. 50-66), France: Livre de Lyon.
- Tören, E. (2023). Kültüre Dayalı Turizm Çeşitlerinin Motivasyon Faktörlerinin İçerik Analizi. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences*, 6(1), 220-235.
- Türk Dil Kurumu. (2023). <https://sozluk.gov.tr>, E.T.: 18.07.2023.
- Uluslararası Göç Örgütü (IOM), (2021). <https://turkiye.iom.int/tr/veri-ve-kaynaklar>, E.T.: 18.07.2023.
- Ulusoy, E. (2015). Diasporayı yeniden düşünmek: Diaspora teorisi ve Modern Diasporanın Temel Parametreleri. *Göç Dergisi (GD)*, 2(2), 208-228.
- Unur, K., Kanca, B. & Ertaş, Ç. (2015). Türkiye'nin Diaspora Turizmi Potansiyeline İlişkin Bir Değerlendirme. I. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends, and Indicators (ss. 350-362). Konya: Aybil Yayınları.
- Visit Scotland. (2022). <https://www.visitscotland.org/about-us/what-we-do/themed-years#results>, E.T.: 18.07.2023.